

ФРАЗЕМІКА В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА

PHRASEOLOGY IN UKRAINIAN POLITICAL DISCOURSE: STRUCTURE, SEMANTICS, PRAGMATICS

Задояна Л.М.,

orcid.org/0000-0001-7291-7633

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри прикладної лінгвістики, зарубіжної літератури та журналістики
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

Стаття присвячена вивченню фразеологізмів у політичному дискурсі України. Автор досліджує структуру, семантику і прагматику фразеологічних одиниць, які активно використовуються у політичних контекстах. Дослідження базується на аналізі мовленнєвого матеріалу, який охоплює різноманітні політичні текстові жанри: виступи політиків, політичні інтерв'ю, аналітичні статті тощо. Актуальність статті зумовлена тим, що Україна перебуває в умовах воєнного стану, під час якого важливо аналізувати мовні засоби, якими користуються політики та політичні оглядачі, оскільки їхні погляди можуть впливати на громадську думку. Автор статті систематизує і класифікує фразеологічні одиниці за їхніми семантичними категоріями та рольовою функцією у політичному дискурсі. У статті досліджуються, які концепти й цінності втілюються у фразеологізмах, а також як вони впливають на сприйняття політичних повідомлень аудиторією. З'ясовано, що в структурному аспекті фразеологізми, які було виявлено у доступному корпусі текстів політичної тематики, представлені як простими словосполученнями, так і складними, що містять метафори, алегорії та ідіоми. Семантика аналізованих фразеологізмів охоплює позначення стану дій або ситуації, боротьбу з ворогом або опонентом, управління ситуацією, емоційні реакції, маскуванню загрози або проблеми. У статті виокремлено деякі неофразеологізми, поява яких спричинена воєнно-політичними подіями в Україні. Розглянуті фразеологізми мають значний прагматичний потенціал для аналізу політичних процесів, взаємин та подій у політичному контексті. Вони сприяють не лише детальному опису й аналізу, але й оцінці та розумінню політичної дійсності з різних перспектив. Загальний висновок статті полягає в тому, що фразеологізми в українському політичному дискурсі виконують важливі комунікативні функції, допомагаючи політикам ефективно спілкуватися зі своєю аудиторією, формулювати, а також підсилювати свої політичні позиції, впливати на громадську думку.

Ключові слова: мовленнєвий вплив, неофразеологізм, прагматичний потенціал, семантика, фразеологізм.

The article is devoted to the study of phraseology in the political discourse of Ukraine. The author analyzes the structure, semantics and pragmatics of phraseological units that are actively used in political contexts. The study is based on the analysis of speech material covering various political text genres: speeches of politicians, political interviews, analytical articles, etc. The relevance of the article is due to the fact that Ukraine is under martial law, during which it is important to analyze the language used by politicians and political observers, as their views can influence public opinion. The author of the article systematizes and classifies phraseological units according to their semantic categories and roles in political discourse. The article examines what concepts and values are embodied in phraseology and how they influence the perception of political messages by the audience. It is found that in the structural aspect, the phraseological identified in the available corpus of political texts are represented by both simple phrases and complex ones containing metaphors, allegories and idioms. The semantics of the analyzed phraseological units cover the designation of a state of action or situation, the fight against an enemy or opponent, situation management, emotional reactions, and the masking of a threat or problem. The article highlights some neophraseologisms, the emergence of which is caused by military and political events in Ukraine. The phraseological units considered have a significant pragmatic potential for analyzing political processes, relationships and events in the political context. They contribute not only to a detailed description and analysis, but also to the assessment and understanding of political reality from different perspectives. The general conclusion of the article is that phraseologisms in Ukrainian political discourse perform important communicative functions, helping politicians to communicate effectively with their audience, formulate and strengthen their political positions, and influence public opinion.

Key words: speech influence, neophraseology, pragmatic potential, semantics, phraseology.

Постановка проблеми. Тема фраземіки в українському політичному дискурсі є актуальною та цікавою для дослідження, оскільки політична мова постає складним феноменом, що відображає вплив культурних, соціальних та історичних чинників. Дослідження структури, семантики та прагматики фразеологізмів у політичному дискурсі розкриває особливості мовленнєвої стратегії політиків, механізми впливу мови

на аудиторію та способи маніпуляції через мову. Зі свого боку, структура фразеологізмів у політичному дискурсі може бути різноманітною, тому її аналіз допомагає зрозуміти, яким чином політики будують своє повідомлення, які засоби вони використовують для підсилення своїх аргументів та впливу на громадськість. Семантика фразеологізмів у політичному дискурсі відображає важливі аспекти культурної та політичної

ідентичності. Вона може охоплювати символічне навантаження, алегорії та метафори, що активізують емоційну реакцію реципієнтів та сприяють закріпленню певних політичних переконань або ідеологій в їхній свідомості.

У контексті вищезазначеного прагматика фразеологізмів у політичному дискурсі визначається їхнім впливом на аудиторію та метою спілкування. Деякі фразеологізми можуть бути використані для підсилення авторитету, підтримки певних поглядів або навіть для дискредитації опонентів. Аналіз прагматики допомагає розкрити стратегії мовленнєвого впливу та механізми маніпуляції у політичному дискурсі.

Отже, вивчення фраземіки в українському політичному дискурсі з погляду її структури, семантики та прагматики може розкрити багатогранність мовленнєвих стратегій політиків та динаміку політичної комунікації у сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує зростаючий інтерес до фразеології як важливого аспекту мови та культури. Фразеологічні одиниці вивчаються з різних поглядів, включаючи їх семантику [1], походження [2], функціональне значення [3; 4] та використання у різних мовних контекстах [5; 6]. Нові дослідження звертають увагу на роль фразеології у вираженні національної ідентичності та культурних особливостей мови. Автори акцентують на тому, як фразеологічні одиниці відображають унікальність менталітету та специфіку мови того чи іншого народу [7]. Крім того, останні дослідження зосереджені на актуальності та ролі фразеології у сучасних мас-медійних [8] і літературних контекстах [9; 10]. Зокрема, досліджується, як фразеологічні одиниці використовуються в мас-медійних засобах для вираження певних ідей, концепцій або емоцій, а також їхній вплив на формування мовної культури та сприйняття мови.

Сучасні дослідження підтверджують значущість фразеології як важливого елементу мови та культури, а також вказують на необхідність подальших студіювань її різноманітних аспектів для кращого розуміння мовного явища та його ролі у суспільстві.

Мета статті полягає у виявленні структурного, семантичного і прагматичного потенціалу фразеологічних одиниць у сучасному політичному контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині впорядкування лінгвістичної термінології у галузі фразеології залишається невирішеним.

Відсутня чіткість у трактуванні фразеологічних одиниць (ФО) – «усталених зворотів, стійких поєднань слів, що виступають у мові як єдиний неподільний і цілісний вислів» [11, с. 878]. Ситуація, що склалася, пов'язана з тим, що «кожен автор, залежно від його наукових орієнтирів, використовує довільно терміни зазначеної галузі: ідіома, ідіоматичний вислів, стійке словосполучення, неподільне словосполучення, лексикалізована фраза, фразеологізм, фразеологічний зворот, стійка фраза, фразеологічна одиниця, фразера» [4, с. 77]. Подібне спостерігається у лінгвістиці й з розділом, що досліджує сукупність цих одиниць – його позначають як *фразеологія*, *ідіоматика*, *фраземіка* тощо. Варто зазначити, що теоретичні напрацювання та сучасні словники з фразеології не фіксують чіткої акцентуалізації для конкретного терміна. Переважають нейтральні за значенням терміни «фразеологічна одиниця» і «фразеологія».

Ми погоджуємося з думкою В. Стахової, що «фразеологізми є особливим видом мовних одиниць, які зближуються зі словом за ознакою усталеності, вираженої в готовій словесній формулі, але відрізняються за будовою (мають форму словосполучення або речення, що підносить їх до синтаксичного рівня в системі мови) та за емоційно-експресивним забарвленням (власне фразеологізми – характеризуються образністю і водночас нерозкладністю лексичного значення; і фразеологічні вирази – функціонують у мовленні як готові усталені поєднання двох і більше слів: мовні штампи, складені найменування, прислів'я та приказки (паремії), крилаті вислови)» [4, с. 77].

У мовознавчих колах пропонують два підходи до визначення фразеології – вузьке й широке. У першому значенні об'єктом фразеології постають лише ФО як «словосполучення, значення яких переосмислене і не відповідає сумі значень їхніх компонентів, тобто ідіоми» [12, с. 37]. Ми дотримуємося думки інших науковців, які розглядають об'єкт фразеології в широкому розумінні цього слова, тобто включають до названого проміжного рівня ідіоми, прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми, сентенції, усталені образні порівняння, стійкі терміносполучення, примовки та т. ін. [6; 13]. На нашу думку, таке розуміння фразеології є більш аргументованим, адже «надає змогу розширити межі досліджень й урізноманітнює фразеологічний потенціал української мови» [9, с. 37]. Слід зазначити, що наразі в європейській лінгвістиці домінує широке розуміння діапазону фразеологізмів, об'єктивоване

новими стилістичними можливостями фразеологізмів, не обмежуючи їхній потенціал розмовним і художнім стилями. Д. Сизонов наголошує, що «фразеологічний ресурс вочевидь покриває всю стильову палітру української літературної мови, а тому можемо твердити про фразеологію як певний комунікативний універсум масової свідомості українців» [8, с. 64–65].

Однак фразеологізми притаманні не лише творам художньої літератури, а й іншим дискурсам, як-от: політичному, мас-медійному, педагогічному тощо. А. Мойсієнко стверджує, що «та сама фраза в різних контекстуальних ситуаціях може характеризуватися різною значеннєвістю, різною актуалізацією смислового, емотивного плану вираження» [10, с. 115]. У цьому контексті хочемо зазначити, що залежно від контексту, типу дискурсу та інтенції мовця, фразеологізм може змінювати свою позитивну конотацію на негативну, та навпаки.

Фразеологізми в релевантному для нашого дослідження політичному дискурсі відіграють ключову роль у формуванні переконань і сприйнятті ідеології. Вони не лише надають емоційного забарвлення мовленню політиків, але й мають важливе значення для створення спільного мовного коду між мовцем та аудиторією. Вживання відомих фразеологізмів дозволяє політикам встановлювати зв'язок із громадськістю, підсилюючи враження про свою компетентність та авторитет. Крім того, фразеологізми ефективно запам'ятовуються, а також створюють ритмічність мовлення, що сприяє їхній впливовості й робить їх ідеальним інструментом для політичної пропаганди. Однак варто зауважити, що використання фразеологізмів може також служити засобом маніпуляції свідомістю аудиторії, направляючи їхні думки, переконання у певному напрямку. Таким чином, фразеологізми є невід'ємною складовою політичного мовлення, використання яких дозволяє політикам ефективно комунікувати з громадськістю та досягати своїх стратегічних цілей.

З огляду на те, що нині Україна переживає найважчі часи у своїй новітній історії, слід говорити не про суто політичний дискурс, а про воєнно-політичний, адже всі події, що зараз відбуваються в нашій країні, пов'язані з війною. За результатами аналізу текстів воєнно-політичного дискурсу, найбільш уживаним є фразеологізм «*переходити червону лінію*», який позначає межу прийнятного. Вживання аналізованої ФО зафіксовано, наприклад, у статті під заголовком «*Відсутність запрошення стане сигналом для нових ескалацій*» від 15 березня 2024 року [14] у контексті:

*«Запрошення Україні вступити в НАТО не призведе до ескалації війни, а навпаки – відсутність запрошення стане сигналом для нових ескалацій. Важливо розуміти, що путін уже **перейшов червоні лінії**, він новий Гітлер після Другої світової війни. Для нього не існує раціональних аргументів, які змусять його зупинитися», – зазначив Андрій Єрмак».*

При розгортанні змісту повідомлення вжито фразеологізм «*дати відсіч*»: «*Нам потрібно **дати відсіч** сміливою пропозицією, що є метою нашої групи*», – сказав *Андерс Фог Расмуссен*. Виокремлені фразеологізми взаємодіють у межах одного контексту, посилюючи прагматичний потенціал новини через емоційний вплив на реципієнтів.

У статті під назвою «*Політика зачищення. Як ордінська росія захоплює території*» від 17 жовтня 2023 року [15] взаємодіють три фразеологізми з негативною конотацією: *зазнати краху, переламали плани, корінь зла*: «*Злочинна машина терору не зупинилася на вторгненні в Крим. Понад вісім років вона нищила Донбас. Макіївка, Горлівка, Харцизьк, Дебальцеве, Гловайськ фактично стали руїною, бо туди прийшов «руський мір»*. <...> *2022 рік – широкомасштабне вторгнення росії в Україну зазнало краху, бо ЗСУ переламали ворогу всі плани*. <...> *Насправді корінь зла закопаний не у 2022, не у 2014 і навіть не у 1944 році*».

У наведеному контексті фразеологізми з негативною конотацією *зазнати краху, переламали плани* змінюють своє семантичне навантаження на позитивне, адже йдеться про те, що саме ворог зазнав краху та саме його плани було переламано, що є бажаним результатом для українського реципієнта.

У прикінцевому абзаці статті зафіксовано фразеологізм *корінь зла* на позначення росії, який корелює зі словосполученням *ордінська росія* у заголовку та з метафорою *злочинна машина терору*, яку вжито в ініціальной позиції першого абзацу статті. Епітет *ордінська* виконує роль алюзії, вказуючи на відомий історичний факт, на позначення безладного, неорганізованого скупчення людей, налаштованих агресивно. У статті вжито словосполучення «*руський мир*», яке можна зарахувати до неофразеологізмів на позначення чогось руйнівного, беззаконного.

У заголовку статті «*Ми знайшли в наших лавах агента. Він хотів **перехопити важелі керування** в підрозділі – командир РДК White Rex*» від 14 березня 2024 року [15] зафіксовано фразеологізм «*перехопити важелі керування*», який вказує

на спробу агента отримати контроль або вплив на дії та рішення відносно керівництва підрозділом. Інші фразеологізми – «*ставки стали вищими*» і «*взяти до рук зброю*» – вжито при розгортанні статті у контексті: «*Для нас ця війна – продовження тієї війни, яку ми вели ще на території росії. <...> Зараз просто ставки стали вищими. Тому ми взяли до рук зброю*». Фразеологізм «*ставки стали вищими*» вказує на збільшення ризику, а також на те, що загроза стала більшою, і тепер необхідно діяти рішучіше.

Водночас фразеологізм «*взяти до рук зброю*» має метафоричне значення і вказує на готовність до дії або протистояння. В аналізованому контексті фразеологізм відображає відповідь на зростання загрози або підготовку до вступу в конфлікт. Обидва фразеологізми вжиті для підкреслення серйозності ситуації та готовності діяти відповідно до неї. ФО вказують на те, що учасники ситуації відчувають певний тиск або загрозу і готові діяти, навіть якщо це вимагає рішучих заходів.

У заголовку статті «*Україна закликає FATF внести росію до чорного списку*» від 15 лютого 2023 року [14] зафіксовано фразеологізм «*внести до чорного списку*», який позначає акт включення об'єкта (у цьому випадку – росії) до списку суб'єктів, що перебувають під особливим контролем або обмеженнями. Ця ФО має політичний відтінок і свідчить про намір залучити міжнародну увагу до певних дій росії. Фразеологізм повторюється у блоці статті, що окреслює головний перебіг подій. Дворазове вживання аналізованого фразеологізму посилює прагматичний вплив на українського реципієнта: «*Міністерство фінансів та Державна служба фінансового моніторингу закликають Групу з розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) стримати зусилля росії, спрямовані на підризу глобальної фінансової безпеки <...>. На засіданні росію мають внести у чорний список організації, а також FATF має випустити розширену заяву щодо ризиків, які походять з росії. Рік тому FATF призупинила членство росії за порушення ключових принципів організації, що полягають у сприянні безпеці <...>. FATF також висловила глибоке занепокоєння повідомленнями про торгівлю зброєю між росією та державами, що перебувають під санкціями ООН <...>*».

ФО «*внести до чорного списку*» взаємодіє у тексті статті з фразеологізмами «*стримати зусилля*», «*порушити ключові принципи*», а також «*висловити глибоке занепокоєння*». ФО «*стримати зусилля*» вживається на позначення при-

пинення або запобігання активності певних дій. Фразеологізм «*порушення ключових принципів*», що доволі часто трапляється у політичних контекстах, вказує на невідповідність дій росії міжнародним стандартам або нормам. Це підкреслює серйозність ситуації та необхідність реагування з боку міжнародних організацій.

Цікавим є словосполучення «*висловити глибоке занепокоєння*», яке можна зарахувати до неофразеологізмів. У наведеному контексті він вказує на серйозне й важливе ставлення певної організації або особи стосовно чогось, що спричиняє серйозну стурбованість і тривогу. В цьому конкретному випадку, коли FATF висловлює глибоке занепокоєння щодо торгівлі зброєю між росією та державами, що перебувають під санкціями ООН, це може вказувати на те, що FATF серйозно стурбована цими діями через можливі наслідки для безпеки та стабільності у світі. Однак останнім часом неофразеологізм «*висловити глибоке занепокоєння*» вживається саркастично і позначає лише розмови при відсутності конструктивних дій з приводу ситуацій, що викликають це занепокоєння.

Аналіз структури фразеологізмів у воєнно-політичному дискурсі засвідчує, що вона є різноманітною та охоплює як прості словосполучення, так і складні вирази, що містять метафори, алегорії та ідіоми. Зважаючи на те, що метафора – це фігура мови, що ґрунтується на порівнянні або перенесенні значення з одного слова на інше, у текстах воєнно-політичної тематики було зафіксовано такі ФО з метафоричним компонентом: *вдарити по кишені* – витратити гроші, фінансові ресурси; *віддати останню краплю крові* – докласти максимальних зусиль або зробити все можливе; *взяти когось за горло* – намагатися контролювати або стримати когось або щось, зазвичай насильницьким чином; *пускати коріння* – оселятися або влаштовуватися на постійне місце проживання.

Алегорія – це літературний або мовний образ, що використовується для вираження абстрактних ідей чи концепцій шляхом символічного зображення. У текстах воєнно-політичної тематики трапляються такі фразеологізми, що містять алегорії, як: *виборча кампанія* – це лише вершина айсберга – вираз, який підкреслює, що багато роботи відбувається поза очікуваною чи видимою сферою; *підняти білий прапор* – визнати свою поразку чи безсилля, зазвичай під час конфлікту або боротьби; *ходити по лезу ножа* – перебувати в небезпечній або складній ситуації, де є високий ризик невдачі або поранення.

Виокремлені фразеологізми використовуються для передачі складних ідей, концепцій та емоцій шляхом використання символів і алегорій, постаючи важливою частиною мови.

Семантично фразеологізми, які було виявлено у воєнно-політичних контекстах, можна поділити на такі, що виражають:

– *стан дії або ситуації* (перейти червоні лінії; зазнати краху);

– *боротьбу з ворогом або опонентом* (дати відсіч, переламали всі плани, перехопити важелі керування);

– *управління ситуацією* (стримати зусилля; внести до чорного списку);

– *емоційні реакції* (висловила глибоке занепокоєння);

– *маскування загрози або проблеми* (закопати корінь зла, бути вершиною айсберга).

Виокремлені групи відображають різноманітні аспекти воєнно-політичного мовлення, включаючи стан справ, взаємодію з опонентами, управління ситуацією та вираження емоційних реакцій.

Отже, аналізовані фразеологізми мають значний прагматичний потенціал для аналізу воєнно-політичних процесів, відносин і подій. Вони дозволяють не лише описувати, але й оціню-

вати та розуміти політичну реальність з різних поглядів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи дослідження фразеологізмів у політичному контексті та враховуючи поточні тенденції, можна зазначити наступне. Вивчені фразеологізми виявляють значний прагматичний потенціал для аналізу політичних процесів і відносин. Вони не лише допомагають у детальному описі та аналізі, але й сприяють оцінці, розумінню політичної реальності з різних перспектив. Для подальших досліджень важливо зосередитися на глибокому аналізі значення та використання фразеологізмів у політичному мовленні, вивченні впливу культурного контексту і політичної ідентичності на їхнє сприйняття, а також на розумінні соціально-політичних наслідків їх використання. Важливо досліджувати кроскультурні аспекти фразеології у політичному дискурсі, використовувати різноманітні методологічні підходи для отримання комплексного розуміння цього явища. Розширення досліджень у цих напрямках може допомогти розкрити нові закономірності, виявити ключові аспекти фразеологічного використання у політичному мовленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ільченко О. А. Фразеологічні трансформації в сучасних україномовних ЗМІ: призначення, функції, способи продукування. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2014/frazeolohichni-transformatsiji-v-suchasnyhukrajinomovnyh-zmi-pryznachenniyafunksiji-sposoby-produkuvannya/>
2. Соболевська О. Українські фраземи й особливості їх творення. Львів, 2018. 43 с.
3. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.
4. Стахова В. Поняттєво-виражальна сутність «фраземіки» в українському лінгвотермінологічному просторі. Мандрівець. 2010. № 3. С. 76–80.
5. Громовенко В. Дослідження політичного дискурсу в лінгвістиці. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2015. Вип. 21. С. 238–242.
6. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія. Кривий Ріг: ТО «Центр-Принт», 2012. 348 с.
7. Венжинович Н., Полюжин І. Теоретичні засади вивчення зоофразем в англійській та українській мовах. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. На пошану Івана Чендея (до 100-річчя з дня народження). 2022. Вип. 1(47). С. 216–224.
8. Сизонов Д. Ю. Фразеологія як відбиття національної ідентичності в мас-медійних координатах. Мовознавство. 2019. № 6. С. 64–71.
9. Бадюл В. В. Функційно-семантичний потенціал фразеологічних одиниць в українській жіночій прозі початку XXI століття: лінгвокультурологічний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Одеса, 2020. 237 с.
10. Мойсієнко А. К. Актуалізація фразеологічних одиниць у художньому тексті. Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 115–121.
11. Загнітко А. Сучасний тлумачний словник української мови. Донецьк: ТОВ ВКФ «Бао», 2009. 960 с.
12. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова: Фразеологія. Харків: Вища школа, 1988. 134 с.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля–К, 2006. 716 с.
14. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk>
15. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/>